

Sykepleien

ETIKK

«Ikke si noe til mamma» – når har helsepersonell taushetsplikt?

16 år gamle Sara kommer inn på legevakten beruset og med selvpåførte kuttskader. Hun ber deg innstendig om ikke å kontakte mor. Hva gjør du?

Berit Hofset Larsen

Forsker

Senter for medisinsk etikk, Det medisinske fakultet, Universitetet i Oslo

Etikk

Autonomi

Selvskading

Rus

Etikkspalten

Sykepleien 2025;113(98160):e-98160

DOI: [10.4220/Sykepleiens.2025.98160](https://doi.org/10.4220/Sykepleiens.2025.98160)

Hovedbudskap

Helsepersonell står overfor komplekse avveininger mellom taushetsplikt, ungdommers selvbestemmelsesrett og hensynet til deres sikkerhet og omsorg. Sykepleieren må balansere respekt for pasientens ønske om fortrolighet med lovens krav om å informere foreldre når det er nødvendig for å ivareta foreldreansvaret. Skjønnsmessige vurderinger som tar hensyn til risiko, relasjon til foreldre og mulige konsekvenser for videre selvskading, er avgjørende for å sikre riktig støtte.

Sara 16 år kommer inn på legevakten beruset og med selvpåførte kuttskader. Det er ikke akutt fare for alvorlige utfall, og tilstanden lar seg stabilisere – for denne gang. Sara bor sammen med moren, men er hjemme alene denne helgen. Hun ber deg innstendig om ikke å kontakte mor. Hva gjør du?

Sykepleieren må prøve å bygge tillit

Tenk deg at du jobber som sykepleier på legevakten. Det er fredag kveld og travelt som vanlig. Flere sitter i mottaksrommet og venter på hjelp. Så kommer det inn en ung jente i følge med

det du antar er en venninne. Jenta virker sløv, og blikket er unnvikende. Genseren er godt trukket nedover armene, og du legger merke til at det stikker frem en bandasje under det ene ermet.

Du blir bekymret for henne og bestemmer deg for at du må se til henne først, og la de andre vente. Du går rolig bort til jenta, presenterer deg, forsøker å få øyekontakt – og håper du kan vinne tilliten hennes. Hun ser prøvende opp på deg og sier navnet sitt, «Sara». Du ber henne bli med til et undersøkelsesrom og spør om hun vil at venninnen skal være med. Sara nikker.

«Jenta virker sløv, og blikket er unnvikende.»

Inne på undersøkelsesrommet forsøker du å få oversikt over Saras tilstand, hva som har skjedd, og hvilke tiltak som må gjøres. Du er opptatt av å opptre rolig, gi henne tid og ikke overvelde henne med spørsmål. Du vil ikke at hun skal oppleve det som et forhør, for da kan du miste tilliten hennes, og Sara kan lukke seg.

Samtidig forsøker du å skjule at du er utålmodig, også med tanke på de andre som sitter og venter. Sara bruker tid på å prosessere spørsmålene før hun svarer. Noen ganger ser hun opp på venninnen og lar henne svare for seg.

Sara avslører selvskading og sår som må vurderes

Din mistanke om at Sara er beruset, blir bekreftet. Til din lettelse er det «bare» snakk om alkohol, ikke sterkere og mer ukjente stoffer. Hun vil (for nå) kun trenge å sove ut rusen. Du er mer bekymret for det som er under bandasjen.

Det kommer frem at Sara er 16 år og bor sammen med moren sin, men at moren er på hyttetur denne helgen. Sara har ikke lenger kontakt med faren, og moren er alene om foreldreansvaret.

Sara og venninnen skulle møtes og gå på fest sammen, men Sara hadde ikke dukket opp til avtalt tid, så venninnen ble urolig og dro hjem til henne. Der hadde hun funnet Sara forkommen og oppløst i tårer og med blodige armer etter at hun hadde kuttet seg med en kjøkkenkniv.

Venninnen hadde funnet noe bandasje i huset, som hun surret over kuttene, og hun hadde, etter mye overtalelse, fått Sara med på å oppsøke legevakten.

Sykepleieren balanserer mellom tillit og ansvar

Når du etter hvert får lov å ta av bandasjen, ser du at kuttene ikke er dypere enn at de kan stripses. Sara puster normalt, vitale målinger er akseptable, det er ingen tegn til nerveskade og du vurderer infeksjonsfaren som liten. Du puster lettet ut, men er samtidig bekymret for hvordan Sara har det.

Du kan se at Sara har flere arr oppover armene, og du forstår at dette ikke var første gang. Samtalen med Sara og venninnen gir ikke mistanke om at dette var et selvmordsforsøk, men

du blir nysgjerrig på hva som driver Sara til å påføre seg selv skade og smerte. Du blir også opptatt av Saras hjemmesituasjon.

«Ikke si noe til mamma. Du får ikke lov å ringe henne!»

Når du spør om du skal ringe til moren, eller om det er noen andre du skal kontakte, ser Sara deg rett inn i øynene og sier: «Ikke si noe til mamma. Du får ikke lov å ringe henne!»

Når du deler din bekymring for å sende henne hjem alene, forsikrer venninnen at hun og familien kan passe på Sara. Venninnens mor er dessuten sykepleier. Hva gjør du?

Helsepersonell har taushetsplikt med unntak

Hvilke rettigheter har Sara når det gjelder deling av informasjon? Hvilke rettigheter har mor? Og hvilket ansvar og plikter har du som sykepleier i en slik situasjon?

Loven pålegger helsepersonell taushetsplikt (1), og yrkesetiske retningslinjer for sykepleiere angir at «[s]ykepleieren ivaretar pasientens rett til vern om fortrolige opplysninger» (2, kap. 2,7). Hvorfor er taushetsplikten viktig, og hva er det som står på spill om denne brytes? Jo, taushetsplikten er viktig av hensyn til respekt for pasientens selvbestemmelse og integritet, men også for tilliten til helsepersonell og helsetjenesten (3). Manglende tillit kan føre til at Sara holder tilbake viktige opplysninger, eller lar være å oppsøke helsetjenesten neste gang.

«Når pasienten er mellom 16 og 18 år, er hovedregelen at foreldrene kan få informasjon dersom ungdommen samtykker.»

I Norge er helserettslig myndighetsalder satt til 16 år. Når pasienten er under 16 år, er hovedregelen at både barnet og foreldrene har krav på informasjon. Når pasienten er mellom 16 og 18 år, er hovedregelen at foreldrene kan få informasjon dersom ungdommen samtykker (4). Det betyr at Sara i utgangspunktet har rett til å nekte deling av informasjon, og at du som sykepleier i utgangspunktet er bundet av taushetsplikten (1).

Hvorfor skriver jeg i utgangspunktet? Jo, for å sikre ivaretagelse av mindreårige finnes det unntak fra hovedregelen, nemlig at «[i]nformasjon som er nødvendig for å oppfylle foreldreansvaret, [...] likevel [skal] gis foreldre eller andre med foreldreansvaret når pasienten er under 18 år» (4, § 3-4).

Helsepersonell må ta skjønnsmessige vurderinger

Jussen er altså ikke absolutt, og det må gjøres en konkret, skjønnsmessig vurdering av hvilke hensyn som bør veie tyngst i hvert enkelt tilfelle. Men hvilken informasjon er nødvendig for å ivareta foreldreansvaret?

Lovgiver presiserer at det for eksempel kan være «opplysninger om selvmordsfare, hvor pasienten befinner seg og innleggelse på sykehus på grunn av livstruende tilstander» (5). For pasienter under 16 år sier lovgiver at helsepersonell ikke kan unnlate å informere foreldrene om alvorlige psykiske lidelser, «særlig ved fare for selvskading eller redusert utvikling, omgang med ulovlige rusmidler eller større fysiske skader på grunn av kriminelle handlinger» (5).

På den annen side skal informasjon ikke gis til foreldrene dersom det er grunner som bør respekteres (4). Eksempler kan være fare for alvorlige sanksjoner eller risiko for at informasjon til mor kan bidra til økt selvskading.

Sykepleieren må vurdere nødvendige tiltak

Det kan altså være gode grunner for å respektere Saras ønske, men det kan også være gode grunner for å gi moren begrenset informasjon selv om Sara ikke ønsker det. Så hva bør veie tyngst?

For å kunne gjøre en konkret, skjønnsmessig vurdering må du forsøke å få innsikt i spørsmål som: Er nekting av informasjon et veloverveid standpunkt og noe Sara fastholder når hun kommer mer til seg selv? Hva er i tilfelle bakgrunnen for at Sara ikke vil at mor skal informeres? Er dette «grunner som bør respekteres»?

«Er det grunn til å mistenke at mor ikke er i stand til å ivareta Saras omsorgsbehov?»

Er selvskadingen kjent for mor? I tilfelle, hvordan har hun reagert før? Er det grunn til å tro at Sara kan komme til å skade seg igjen? Det at hun har gjort det før, kan tyde på det. Er det grunn til å mistenke at mor ikke er i stand til å ivareta Saras omsorgsbehov? Hvis ja, kan det foreligge opplysningsplikt til barnevernstjenesten? Hvis nei, hva trenger mor av informasjon for å ivareta foreldreansvaret sitt slik at Sara kan få adekvat støtte og hjelp?

Dersom du kommer frem til at mor bør få informasjon, skal Sara orienteres om at informasjonen gis (4). Forhåpentligvis kan dere komme til enighet om hva som i tilfelle skal deles, og hvordan. Det er uansett viktig å undersøke om Sara får adekvat hjelp for sine problemer og vurdere om det er behov for ytterligere tiltak, for eksempel å anbefale henvisning til BUP i epikrisen til fastlegen.

Sykepleieren bør diskutere vurderinger med andre

Til slutt, dette er vanskelige avveininger hvor det ikke finnes enkle fasitsvar. Som sykepleier bør du ikke stå alene med disse vurderingene, men diskutere det med lege og eventuelt andre involverte helsepersonell. Hvis mulig kan det være klokt å bruke litt tid, for eksempel la Sara bli liggende til observasjon noen timer, så beslutningsgrunnlaget blir best mulig.

Takksigelser

Takk til lege, advokat og forsker Jørgen Dahlberg for innspill til juridiske aspekter.

Forfatteren oppgir ingen interessekonflikter.

DILEMMA: Sykepleiere må veie taushetsplikten og ungdommens rett til selvbestemmelse mot behovet for å ivareta sikkerhet og omsorg. *Illustrasjon: Monica Hilsen*

1. Lov om helsepersonell m.v. (helsepersonelloven). LOV-1999-07-02-64 [hentet 4. desember 2024]. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-07-02-64>
2. Norsk Sykepleierforbund (NSF). Yrkesetiske retningslinjer for sykepleiere [internett]. Oslo: NSF; u.å [hentet 4. desember 2024]. Tilgjengelig fra: <https://www.nsf.no/etikk-0/yrkesetiske-retningslinjer-sykepleiere>
3. Førde R. Pasientinformasjonens og taushetspliktens dilemmaer. I: Morten Magelssen, Reidun Førde, Lillian Lillemoen og Reidar Pedersen, red. Etikk i helsetjenesten. Oslo: Gyldendal Akademisk; 2020. s. 106–16.
4. Lov om pasient- og brukerrettigheter (pasient- og brukerrettighetsloven). LOV-1999-07-02-63 [hentet 4. desember 2024]. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-07-02-63>
5. Helsedirektoratet. § 3–4 Informasjon når pasienten eller brukeren er under 18 år [internett]. Oslo: Helsedirektoratet; 2015 [oppdatert 19. februar 2024; hentet 4. desember 2024]. Tilgjengelig fra: <https://www.helsedirektoratet.no/rundskriv/pasient-og-brukerrettighetsloven-med-kommentarer/rett-til-medvirkning-og-informasjon/informasjon-nar-pasienten-eller-brukeren-er-under-18-ar>